

UVAJANJE AVTOMATIZACIJE V NUK IN V SLOVENSKE JAVNE KNJIŽNICE: VZPOSTAVLJANJE SISTEMA REFERALNE DEJAVNOSTI V JUGOSLAVIJI (1974-1981)

Stanislav Bahor

Oddano: 22. 6. 2006 – Sprejeto: 28. 11. 2006

Izvirni znanstveni članek
UDK 025.5:004(497.1)»1974/1981«

Izvleček

V prispevku je prikazan proces usklajevanja in dogovarjanja pri uvajanju avtomatizacije v informacijsko in dokumentacijsko dejavnost Jugoslavije od leta 1974 do sredine leta 1981. V tem času se je v skladu z mednarodnimi priporočili poskušalo na enoten način organizirati sistem referalne dejavnosti za vso državo. V soglasju s smernicami o znanstveni politiki v Jugoslaviji naj bi bil operativni informacijski sistem sistema znanstvenih informacij zasnovan na specializiranih in referalnih centrih, v katere bi bilo potrebno uvajati tudi sodobno računalniško tehnologijo. Sprejet je bil samoupravni sporazum o referalni dejavnosti v Jugoslaviji, nosilci referalne dejavnosti v republikah in pokrajinah so v veliki večini primerov postale nacionalne knjižnice republik in pokrajin kot tista središča, kjer se zbirajo ustvarjalni dosežki celotnega naroda, in kjer so najbolj ugodni pogoji za čim boljše izkoriščanje knjižničnih fondov in ostalih informacijskih virov. Tesnejše sodelovanje med institucijami, ki so delovale na področju informacijske dejavnosti na nivoju države, pa je spodbudilo tudi poenotenje na nivoju standardov zaradi bolj racionalne delitve dela ter omogočanja izmenjave in dostopnosti rezultatov dela. Pripravljala se je analiza stanja in program razvoja sistema znanstvenih informacij v Jugoslaviji, vendar zapleten sistem dogovarjanja in slab gospodarski položaj države nista omogočala hitrega napredka na tem področju.

Ključne besede: javne knjižnice, avtomatizacija, referalna dejavnost, Jugoslavija, 1974-1981

BAHOR, Stanislav. The implementation of library automation in the Slovene National and university library and other libraries: development and setting-up of the referral service system in former Yugoslavia (1974-1981). Knjižnica, Ljubljana, 50(2006)4, p. 7-31

Abstract

The article describes the development and co-ordination of the design and implementation of library automation into the information and documentation activities in former Yugoslavia from 1974 to the middle of 1981. During this period, a state-wide uniform referral system was planned to be created in accordance with the international guidelines. In agreement with the Yugoslav scientific policy guidelines, the operational information system for the scientific information system should be based on specialized and referral centres, in which the modern computer technology should be implemented. In former Yugoslavia, the self-managing agreement on referral work was adopted, and in many cases, holders of the referral work became national libraries in the republics and autonomous provinces, because they collected the creative achievements of the complete nation, and they provided the most favourable conditions for the best exploitation of library collections and other information resources. Closer co-operation between the institutions, which operated in the field of information activities at the state level, also encouraged the unification of standards for a more rational work distribution and provision of exchange and accessibility of work results. An analysis of the situation and a development programme for the scientific information system were to be carried out in former Yugoslavia, however, a complicated system of reaching the agreement on the measures to be taken and difficult economic situation of the state did not enable a quick progress in this field.

Key words: tax supported libraries, library automation, referral work, Yugoslavia, 1974-1981

1 Uvod

V predhodnem sestavku je bilo nekoliko več pozornosti posvečeno prikazu procesa modernizacije centralnih katalogov in posodobljene obdelave raziskovalnih nalog v Narodni in univerzitetni knjižnici. Med težavami, ki so zavirale hitrejše napredovanje avtomatizacije knjižničarstva, je bil poleg pomanjkanja materialnih in človeških virov omenjen tudi silno zapleten sistem dogovarjanja v družbeni sferi tistega časa. To je veljalo tako za dogovarjanje znotraj tedanje federacije kot tudi za dogovarjanje znotraj republiških in pokrajinskih meja. Obstajalo je neverjetno mnogo različnih organov, odborov, komisij in delovnih skupin na zveznem nivoju, ki so svojo preslikavo imele tudi na nivoju republik oz. pokrajin. Poleg tega je obstajala tudi cela vrsta mehanizmov za koordinacijo med posameznimi delovnimi telesi, delovne skupine za eno in isto dejavnost so se ustanovljale pri različnih komisijah, odborih, svetih itd. tako na nivoju federacije kot tudi na nivoju posameznih republik in pokrajin. Seveda je vsako od teh »teles« moralo imeti

tudi svoj poslovnik, svoj delovni načrt, svoje organe, sprejemati zapisnike itd. Iz današnje perspektive, ko častimo projektno organiziranost, je bil to dokaj nenavaden pristop. K reševanju države pred pogrezanjem v grozečo informacijsko temo se je pogosto pristopalo s spuščanjem megle. Ker pa je vse to dogovarjanje, razpravljanje in poročanje zajelo zelo širok krog ljudi, s kančkom dobromernosti lahko na to gledamo tudi kot na eno od zgodnejših obdobij »računalniškega« opismenjevanja. In to kljub temu, da je medsebojno komuniciranje potekalo na klasičen, časovno zelo zahteven način, kajti izmenjavanje sporočil po elektronski pošti takrat pač še ni bil ravno najbolj razširjen način izmenjave sporočil.

Kljub vsemu je tudi takšno navidez kaotično trošenje človeških virov prineslo koristne rezultate. Angažiranih je bilo veliko strokovnjakov iz različnih področij, opravljene so bile številne analize stanja, pripravljali so se veliki načrti za informatizacijo družbe. Potem pa se je kljub iskrenemu in nesebičnemu prizadevanju ljudi z vizijo pogosto za krajši ali daljši čas popolnoma banalno vse zaustavilo pri denarju, računalniški opremi in komunikacijah. Ker smo se v prejšnjih dveh prispevkih podrobneje posvetili samo slovenskemu prostoru, se za boljše razumevanje dogajanj in stagnacij na področju avtomatizacije knjižničarstva oziroma še na širše prizorišče nekdanje skupne države.

2 Idejni načrt sistema znanstvenih informacij

Delovna skupina Komisije za sistem znanstvenih informacij SZI pri Odboru za koordinacijo znanosti in tehnologije¹ je že v oktobru leta 1974 pripravila obsežen dokument, v katerem je postavila koncept idejnega načrta razvoja sistema znanstvenih informacij (SZI) in predstavila stanje na področju računalniške opremljenosti v državi. V skladu s smernicami o znanstveni politiki v SFRJ naj bi bil operativni informacijski sistem SZI zasnovan na specializiranih in referalnih centrih, skladno s tem pa bi bilo potrebno graditi oziroma uvajati tudi sodobno računalniško tehnologijo². Po predlogu idejnega načrta naj bi bila celotna organizacija SZI postavljena na samoupravne temelje³, specializirani in referalni centri ter specialne knjižnice bi se združili v interesno skupnost. Na ta način bi se hkra-

---

1 *Komisija za sistem naučnih informacija SNI pri Odboru za koordinacijo nauke, Delovna grupa za avtomatizacijo.*

2 *Poročilo delovne grupe za koncipiranje idejnega načrta, str. 1.*

3 *Po ustavi iz leta 1963 je država spremenila ime, iz Federativne ljudske republike Jugoslavije se je preimenovala v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo; temelj družbenoekonomske ureditve so bili družbena lastnina, svobodno združeno delo s proizvodnimi sredstvi in samoupravljanje delovnih ljudi v proizvodnji in družbeni skupnosti. V letu 1971 so bili sprejeti amandmaji k ustavi iz leta 1963, ki so bistveno zožili pristojnosti federacije in mnoge od njih prenesli na*

ti formiralo tudi nacionalno INDOK-omrežje, ki bi se lahko vključevalo v mednarodno sodelovanje na področju izmenjave informacij. Za doseg tega cilja je bilo smotno, da se uvaja računalnike, kajti sicer bo pregrada med deželami, ki se avtomatizirajo, in SFRJ vedno večja. Opravljena je bila tudi analiza stanja na področju računalniške opremljenosti ter uporabe računalnikov v SFRJ⁴, iz katere je bilo razvidno, da so po republikah instalirani različni tipi in konfiguracije računalnikov, ki bi lahko predstavljali solidno osnovo za izgradnjo INDOK-omrežja, sestavljenega iz specializiranih centrov za širša in ožja strokovna področja ter samostojne specialne knjižnice. Vendar pa ti računalniki še niso povezani v omrežje. Izredne možnosti se bodo odprle INDOK-dejavnosti takrat, ko bo Jugoslavija imela omrežje računalnikov s kvalitetnim prenosom podatkov⁵. V poročilu je še posebej opozorjeno na potrebo po izdelavi enotne programske podpore ter na upoštevanje mednarodnih standardov. Samo za izdelavo katalogov revij je takrat v okviru SFRJ obstajalo pet različnih sistemov⁶.

Delovna skupina je v tem dokumentu predlagala, da se prične z organiziranim uvajanjem računalnika, izvajanje te naloge naj bi potekalo v več fazah. Ker terja avtomatizacija SZI znatno večja materialna sredstva, je potrebno še bolj podpreti princip o medsebojni koordinaciji tega dela na določenem področju, zato naj se na osnovi družbenega dogovora in samoupravnih sporazumov formirajo INDOK-centri na nivoju določenih področij. Tako bo možno samoupravno povezati sorodne ustanove in podjetja v interesno skupnost področja, v okviru le-te pa se članice sporazumno odločijo o načinu obdelave, koordinirane nabave baze podatkov, opremi, financiranju, vrstah in načinu posredovanja informacij itd. S ciljem, da bi na celotnem jugoslovanskem področju dosegli čim bolj enakomerno rast in razvoj te dejavnosti, je delovna skupina predlagala shemo razporeditve specializiranih centrov za določena področja po državi⁷. Slovenija naj bi ustanovi-

---

republike in pokrajine, utrdili samoupravno organiziranost družbe, ustanavljanje samoupravnih interesnih skupnosti in sistem družbenega dogovarjanja. Leta 1974 je bila sprejeta nova ustava, ki je vključevala omenjene amandmaje, uvedla je delegatski sistem in poseben pomen dajala družbeni lastnini, ki je bistveni element samoupravne organiziranosti delovnih ljudi.

- 4 *Sistemi, ki so se takrat v Sloveniji uporabljali za shranjevanje in iskanje informacij, so bili naslednji: IRMS na računalniku IBM 360/20 v Krki, SABIR na računalniku CDC CYBER, Onkološki inštitut v Ljubljani, SAIDC na računalniku CDC CYBER v ISKRI, PTT, IEVT-Inštitut za elektroniko in vakuumsko tehniko, Ekonomski fakulteti Ljubljana, Institutu Jožef Stefan, sistem YUSPEM na računalniku CDC CYBER na Inštitutu za javno upravo v Ljubljani. Na Višji tehniški šoli v Mariboru so uporabljali računalnik IBM 1130 s sistemom za obdelavo knjig.*
- 5 *Poročilo delovne grupe za koncipiranje idejnega načrta, str. 7.*
- 6 *Poročilo delovne grupe za koncipiranje idejnega načrta, str. 9. Kataloge periodike so pripravljali Referalni center v Zagrebu na računalniku UNIVAC 1100, Narodna biblioteka Srbije na računalniku CDC 3400 v Vinči, Elektrofakultet v Zagrebu, Višja tehniška šola na računalniku IBM 1130 ter CTK in ISKRA na računalniku IBM 360/40. Kataloge periodike so izdelovali v različnih formatih, nobeden od njih pa ni bil usklajen z mednarodnimi priporočili.*
- 7 *Poleg treh specializiranih centrov v Sloveniji je delovna skupina predlagala ustanovitev treh specializiranih centrov v Srbiji (za nuklearno tehniko, medicino in ekologijo), dveh specializiranih*

la tri specializirane centre, in sicer za onkologijo, za elektrotehniko ter za strojništvo in avtomobilsko industrijo. Posamezni specializirani centri naj bi tudi prevzeli koordinacijo nabave magnetnih trakov z inozemskimi bazami podatkov za svoje področje. Delovna skupina pri obdelavi podatkov o tujih publikacijah, ki prihajajo v SFRJ, priporoča uporabo mednarodnih predpisov, organizacijo zajemanja podatkov pa naj prevzamejo vodilne knjižnice oz. referalni centri v republikah in pokrajinah, v sodelovanju z Jugoslovanskim bibliografskim inštitutom⁸. S ciljem, da bi pospešili organiziranje omrežja specializiranih in referalnih centrov⁹ v jugoslovanski sistem ZTI, je delovna skupina komisiji predlagala,

---

centrov v Hrvaški (za kemijo oz. farmacijo in brodogradnjo) ter po enega v Bosni in Hercegovini (za metalurgijo) ter avtonomni pokrajini Vojvodini (za biotehniko). Za Kosovo, Makedonijo in Črno goro specializirani centri za določena področja v tem dokumentu niso bili predlagani, dokument pa posebej opozarja na potrebo po sodelovanju z JNA.

- 8 *Jugoslovanski bibliografski inštitut s sedežem v Beogradu je bil ustanovljen z Uredbo o ustanovitvi in delu Bibliografskega inštituta FNRJ (Uradni list FNRJ, št. 77/49). Leta 1977 je Socialistična republika Slovenija skupaj z ostalimi jugoslovanskimi republikami prevzela pravice in obveznosti soustanovitelja. (Prim. Odlok o prevzemu pravic in obveznosti soustanoviteljstva JBI s strani SR Slovenije, Uradni list SRS, št. 2-15/1977, str. 11)*
- 9 *Pojem »referalna dejavnost« se je pojavil leta 1962, ko je bil osnovan National Referral Centre for Science and Technology pri Library of Congress v ZDA. Center je bil ustanovljen z namenom, da zbira podatke o virih informacij v organizacijah, ustanovah ali pri posameznikih, ki posedujejo specializirana znanja o določenih področjih človeških spoznanj in so pripravljene to znanje posredovati tudi drugim, te podatke analitično obdelajo, objavijo sezname in usmerja iskalce informacij na ustrezne izvore. V Jugoslaviji je bil že leta 1967 ustanovljen Referalni center Sveučilišča v Zagrebu kot prvi od kasnejših referalnih centrov republik in pokrajin, ki so se na pobudo Komisije za sistem znanstvenih informacij v SFRJ (Komisija za sistem naučnih informacij u SFRJ) z že omenjenim samoupravnim sporazumom povezali, da bi vzpostavili osnove za izvajanje referalne dejavnosti v celotni SFRJ na enoten način, vzpostavili medsebojno sodelovanje ter podpirali razvoj referalnih centrov republik in pokrajin (Prim. Samoupravni sporazum o referalni dejavnosti, 1978). V študijskem poročilu UNISIST (medoladni program, nastal v okviru UNESCO-a, ki naj bi stimuliral in usmerjal sodelovanje na prostovoljni bazi na področju pretoka znanstvenih in tehničnih informacij na nacionalni, regionalni in internacionalni ravni) o izvedljivosti izgradnje svetovnega sistema znanstvenih informacij iz leta 1971 (Prim. UNISIST študijski izveštaj, 1977, str. 122-123), se kot eno od prvih priporočil za zagotovitev razvoja svetovnega sistema znanstvenih informacij poudarja vzpostavitev svetovne mreže medsebojno povezanih referalnih služb, ki bi z upoštevanjem skupnih standardov zagotovili njegov razvoj, glavna vozlišča v tej mreži pa bi predstavljale predvsem obstoječe službe za inventarizacijo informacijskih virov. Njihove glavne naloge naj bi bile priprava tekočih pregledov informacijskih virov, ki so na razpolago na določenih znanstvenih področjih, skupaj z izčrpnimi podatki o njihovih produktih (npr. knjižnice in kompletni popisi zbirk v teh knjižnicah, službe za pripravo izvlečkov in analitično obdelavo), pri tem pa uporabljajo sodobne metode in moderno tehnologijo, razvijajo standardne postopke za izdelavo informacijskih virov ter sodelujejo in se povezujejo z drugimi vozlišči. V okviru programa UNISIST se izraz »referalno« uporablja za usmerjanje na tiste informacijske vire, kjer je iskano informacijo mogoče dobiti, vključno z mehanizmi za omogočanje njihove dostopnosti za uporabnika, referalna dejavnost torej pomeni dejavnost posrednika med uporabnikom in virom informacij, za samo izvajanje pa pri tem potrebuje dodatne pripomočke, ki jih mora vzpostaviti, npr. baze podatkov, obenem pa potrebuje tudi mehanizme za povezovanje in priključevanje uporabnikov na njih oziroma za usmerjanje uporabnikov na vire informacij. Zelo pomemben segment te dejavnosti sta poleg vključevanja novih metod in tehnologije ter povezovanja z drugimi centri tudi upoštevanje standardov, statistika in evalvacija dejavnosti. Čeprav študijsko poročilo UNISIST o izvedljivosti*

da razišče možnost oblikovanja predloga za družbeni dogovor o skupnem delu pri izgradnji sistema SZI, ki bi ga sklenili Zvezni izvršni svet in Izvršni sveti republik in pokrajin.

3 Samoupravni sporazum za procesiranje znanstvenotehničnih informacij

Leta 1976 so vse republiške in pokrajinske skupnosti za znanost v SFRJ podpisale dokument z naslovom »Samoupravni sporazum za procesiranje znanstvenotehničnih informacij«¹⁰, s katerim so se podpisnice¹¹ dogovorile, da vzpostavijo in nadgradijo medsebojne odnose z namenom doseganja skupnih in splošnih ciljev predvsem na naslednjih področjih: poenotenje republiških in pokrajinskih načrtov razvoja sistema znanstvenotehničnih informacij ter sprejetje jugoslovan-

---

izgradnje svetovnega sistema znanstvenih informacij iz leta 1971 ne postavlja formalnega koncepta svetovnega sistema znanstvenih informacij, ampak to ostaja dolgoročni cilj programa UNISIST, za katerega si je treba prizadevati v nizu zaporednih procesov postopnega približevanja, je že ta prva faza imela izredno pomembne in dolgoročne posledice na razvoj svetovne informacijske mreže. Pomenila je nadaljevanje in sistematizacijo obstoječih tendenc v korist mednarodnemu sodelovanju na tem področju, poudarila je tehnične, ekonomske in politične sile, ki so spodbudile ustvarjalce politike in pristojne službe znanstvenih informacij, da so uveljavile celo vrsto sporazumov o delitvi nalog in metodah standardizacije. Ena od glavnih nalog programa UNISIST pa je bila, da pospeši te tendence in ustvari ugodne razmere za nadaljnje sporazume te vrste v svetovnem merilu. Tudi v razmerah tedanje SFRJ je program naletel na ugoden odziv in spodbudil sprejetje vrste sporazumov o medsebojnem sodelovanju na področju informacijske dejavnosti, še posebej pa je pomembno, da je posledično prišlo tudi do povezovanja sistema znanstvenih informacij in knjižnično-informacijskega sistema v državi. Večina republik in pokrajin je namreč referalno dejavnost organizirala v okviru svoje nacionalne knjižnice kot tistega središča, kjer se zbirajo ustvarjalni dosežki celotnega naroda in kjer so najbolj ugodni pogoji za čim boljše izkoriščanje knjižničnih fondov in ostalih informacijskih virov. Tesnejše sodelovanje med institucijami, ki so delovale na področju informacijske dejavnosti na nivoju države, pa je spodbudilo tudi poenotenje na nivoju standardov zaradi bolj racionalne delitve dela ter omogočanja izmenjave in dostopnosti rezultatov dela.

- 10 Samoupravni sporazum za procesiranje naučno-tehničnih informacija. Besedilo sporazuma je bilo po meni znanih podatkih prvič objavljeno v prvi številki internega informatorja Novosti iz specializovanih centara za procesiranje naučno-tehničnih informacija, ki ga je v okviru Saveza republikih i pokrajinskih samoupravnih interesnih zajednica za naučne delatnosti u SFRJ izdajala Komisija za sistem naučnih informacija. Novosti so prejemale vsi informacijsko-dokumentacijski centri v znanstvenoraziskovalnih, izobraževalnih in gospodarskih organizacijah, izhajal je v nakladi 2.000 izvodov. Danes je za njim ostalo le malo sledov, poleg obledele in orumenele, verjetno večkrat kopirane kopije v osebnem arhivu mag. J. Kokoleta imamo na razpolago zapis v našem vzajemnem katalogu, ki pa je pomanjkljivo, napačno katalogiziran in brez podatkov o zalogi. V okviru COBISS.Net virtualnih knjižnic ostalih bivših jugoslovanskih republik ga tudi ne najdemo. Objava v srbskem bibliotekarskem časopisu Bibliotekar je sledila šele leta 1980. (Op. avt.).
- 11 S strani Slovenije je samoupravni sporazum podpisala Raziskovalna skupnost Slovenije.

skega načrta dela; vzpostavitev integralne podatkovne zbirke znanstvenotehničnih informacij; sprejemanje in sodelovanje pri izdelavi mednarodnih in nacionalnih standardov znanstvenotehničnih informacij v SFRJ; skupen nastop in nadaljnje razvijanje sodelovanja z drugimi državami; zagotavljanje enakih pravic in možnosti pri nabavi in uporabi znanstvenotehničnih informacij ter pri koordinaciji, sodelovanju in nudenju pomoči pri projektiranju in izgradnji servisov za znanstvenotehnične informacije v posameznih republikah in pokrajinah¹². Razvoj sistema za procesiranje znanstvenotehničnih informacij naj bi podpisnice zagotavljale prek specializiranih centrov, ki naj bi praviloma vključevali informacijsko-dokumentacijske službe, računalniški center ter knjižnice. Tak specializirani center naj bi bilo mogoče vzpostaviti samo v primeru, da je zagotovljeno popolno delovanje naslednjih dejavnosti centra: a) da ima natančno definirana področja znanosti in tehnike, ki jih pokriva, b) da razpolaga s strokovnjaki, specialisti za problematiko INDOK dejavnosti, strokovnim osebjem za delo z računalnikom ter strokovnjaki, ki celovito poznajo sisteme, ki so vzpostavljeni v centru, c) da razpolagajo s celotno potrebno literaturo oz. referalnimi publikacijami za določen sistem ter d) da razpolagajo s potrebno tehnično osnovo. Specializirani centri naj bi pri uvajanju in razvoju sistema za procesiranje znanstvenotehničnih informacij zagotovili učinkovitost, ekonomičnost in kakovost sistemov, ki jih razvijajo, ter izvajali naslednje dejavnosti: a) avtomatsko selektivno diseminacijo znanstvenotehničnih informacij, b) definiranje profilov in njihovo testiranje v okolju informacijske baze, d) vnašanje sekundarnih elementov v sistem ter hranjenje primarnih dokumentov, v kolikor je sistem zasnovan na decentraliziranem vnašanju podatkov, e) nudenje uslug pri iskanju primarnih dokumentov, ki ustrezajo sekundarnim dokumentom, ki jih dobimo kot odziv sistema na zadani profil, f) tiskanje publikacij, ki so v interesu uporabnikov sistema, g) nabava magnetnih trakov z znanstvenotehničnimi informacijami, ki so v interesu republik in pokrajin. Dolžnosti specializiranih centrov so bile po tem samoupravnem sporazumu, da vsem zainteresiranim uporabnikom nudijo usluge s področja znanstvenotehničnih informacij s pomočjo uvedenih sistemov, in sicer v prvem letu delovanja brezplačno, če bi bili stroški za delovanje centra v okviru zagotovljenih sredstev s strani republik oz. pokrajin, sicer pa bi uporabniki plačali le dejanske stroške. Specializirani centri naj bi stalno razvijali interes za znanstvenotehnične informacije in skrbeli za širitev kroga njegovih uporabnikov, se medsebojno obveščali o novih sistemih, ki so jih razvijali, ter tudi o možnostih, ki jih nudijo sistemi, ki jih posedujejo. V primeru, da bi več centrov izkazalo interes za delo na istem sistemu, naj bi skupaj sodelovali pri njegovi realizaciji. Sodelovanje z uporabniki so bili dolžni obravnavati kot poslovno tajnost.

Vsaka od podpisnic sporazuma se je zavezala, da bo v svoji republici oz. pokrajini pomagala ustanoviti ustrezen specializirani center ter da bo sodelovala pri

---

12 Samoupravni sporazum za procesiranje ZTI, člen 1.

nadaljnem financiranju delovanja obstoječih sistemov oziroma pri uvajanju in razvijanju novih sistemov. Za izvajanje postopka za realizacijo tega sporazuma in koordinacijo izvajanja sprejetih načel so podpisnice sporazuma pooblastile Komisijo za sistem znanstvenih informacij Sveta Skupnosti za znanost SFRJ¹³, izvršne posle pa naj bi opravljal projektni svet kot izvršni organ komisije, ki je bil sestavljen iz po enega predstavnika vsakega centra ter predstavniki velikih uporabnikov, to pa sta bili po diktaciji sporazuma Oborožene sile SFRJ in Gospodarska zbornica Jugoslavije.

4 Samoupravni sporazum o referalni dejavnosti v Jugoslaviji

Kot je bilo že omenjeno v predhodnem prispevku, je bil predlog Delovne skupine Komisije za sistem znanstvenih informacij SZI pri Odboru za koordinacijo znanosti in tehnologije dejansko upoštevan in je bil potem tak družbeni dogovor tudi sklenjen. Dne 6. oktobra 1978. leta je bil v Smederevski Palanki podpisan Samoupravni sporazum o referalni dejavnosti v Jugoslaviji¹⁴. Od predloga, leta 1974, do realizacije so minila dobra štiri leta, poleg republiških in pokrajinskih raziskovalnih skupnosti ga je podpisal tudi Svet za naučni rad u Oružanim snagama Jugoslavije¹⁵. Seveda je bilo že pred tem treba ustanoviti ustrezne komisije in delovne skupine na zvezni in republiški oz. pokrajinski ravni, ki so se lotile organizacije referalne dejavnosti na področju cele države. Edini referalni center, ki je v času podpisa samoupravnega sporazuma že imel neko tradicijo in izkušnje, je bil leta 1967 ustanovljen Referalni center Sveučilištvu v Zagrebu. Zato se ne gre čuditi, da je v predlogu plana dela Komisije za referalno dejavnost pri Skupnosti jugoslovanskih nacionalnih bibliotek¹⁶ za obdobje 1977-1978 med osnovnimi nalogami navedena izmenjava izkušenj o organiziranju, funkciji in mestu referalne dejavnosti v okviru organizacije nacionalnih knjižnic¹⁷. Temu takoj zatem sledi izdelava enotnih jugoslovanskih centralnih katalogov, in sicer izde-

13 *Komisija za sistem naučnih informacija Saveta Zajednice za nauku SFRJ.*

14 *Samoupravni sporazum o referalnoj delatnosti u Jugoslaviji. Eden od predlogov naslova se je glasil tudi "Samoupravni sporazum o sprovođenju referalne delatnosti za nauku i tehnologiju u Jugoslaviji" (Samoupravni sporazum o izvajanju referalne dejavnosti za znanost in tehnologiju v Jugoslaviji).*

15 *Svet za znanost v Oboroženih silah Jugoslavije.*

16 *Komisija za referalnu delatnost, Zajednica jugoslovenskih nacionalnih biblioteka.*

17 *Plan rada Komisije za referalnu delatnost 1977-1978, str. 1-2. Predlog je pripravila predsednica komisije za referalno dejavnost pri Skupnosti jugoslovanskih nacionalnih bibliotek (Zajednica jugoslovenskih nacionalnih biblioteka) Bogomila Živković iz Narodne biblioteke Srbije v Beogradu dne 22. 4. 1977.*

lava avtomatiziranega centralnega kataloga jugoslovanskih periodičnih publikacij v knjižnicah Jugoslavije od prvih časopisov do leta 1950 oz. 1956, nato pa še avtomatizirani centralni katalog tujih knjig v knjižnicah Jugoslavije. Že v samem predlogu načrta dela je navedena potreba, da se v sodelovanju s Komisijo za katalogizacijo takoj lotijo raziskave o oblikovanju avtomatiziranih centralnih katalogov tujih knjig po republikah in pokrajinah ter pripravijo predlog minimalnih podatkov za obdelavo tujih knjig. Pri tem bodo za posredovanje izkušeni zaprosili predstavnika Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Jožeta Kokoleta, v zvezi s prikazom uporabe računalnika pri oblikovanju centralnega kataloga, izvedenim na 2. jugoslovanskem posvetovanju o uporabi računalnikov v knjižnicah pa ing. Vero Levovnik. Kot tretjega so načrtovali vzpostaviti avtomatizirani centralni katalog tujih časopisov, pri tem pa uporabiti izkušnje vseh republik in pokrajin ter oblikovati minimalni standard za bibliografski opis. Naslednje področje dela, ki ga je Komisija načrtovala, je bila vzpostavitev enotne obdelave doktorskih disertacij, ki so bile obranjene na univerzah v Jugoslaviji¹⁸.

Komisija je svoje delo vzela zelo resno in na sestanku dne 30. marca 1978¹⁹ so se že dogovarjali o začetku priprav na vzpostavitev centralnega kataloga jugoslovanskih periodičnih publikacij v knjižnicah Jugoslavije do leta 1956²⁰. V prvi fazi naj bi popisali samo časopise²¹, katalog pa naj bi v svoji končni fazi zajemal časopise, časnike, letopise in zbornike narodov in narodnosti Jugoslavije od prvih domačih izdaj iz leta 1768 pa do leta 1956. Postavljena je bila zahteva, da se popis izvede v skladu z mednarodnimi priporočili (ISBD/S), pri naboru podatkov pa je treba paziti, da bo omogočena nedvoumna identifikacija časopisa²², hkrati

---

18 Načrt dela Komisije za referalno dejavnost je bil sprejet na sestanku komisije dne 5. maja 1977.

19 Sestanka so se udeležili predstavniki JBI ter vseh republiških in pokrajinskih nacionalnih knjižnic, razen predstavnika Makedonije. Slovensko nacionalno knjižnico je na sestanku zastopal mag. Jože Kokole.

20 Izvoještaj sa sastanka komisije za referalno delatnost, 1978.

21 V katalog naj bi uvrstili vse časopise, ki so izhajali na področju takratne Jugoslavije v jezikih narodov in narodnosti Jugoslavije, vse kar je izšlo zunaj Jugoslavije v jezikih narodov Jugoslavije, torej v srbskem, hrvaškem, slovenskem in makedonskem jeziku, tiste časopise, ki so izšli zunaj Jugoslavije v tujih jezikih, vendar je urednik ali izdajatelj pripadnik katerega od jugoslovanskih narodov in se časopis ukvarja s problematiko Južnih Slovanov. Popisali naj bi tudi emigrantske časopise, njihov popis pa bi lahko uredili kot posebno enoto.

22 Nabor podatkov ni bil popolnoma v skladu s takratno verzijo mednarodnih priporočil ISBD/S, saj je zajemal predvsem tiste podatke, ki so jih potrebovali za izdelavo registrov, območje naslova, impresuma, fizičnega opisa, zbirke in opomb, v nekoliko prilagojenem vrstnem redu, dodali pa naj bi še podatke o jeziku, pisavi, urednikih ter sigle knjižnic. Predvidena je bila tudi kasnejša vsebinska obdelava popisanih časopisov. Zato je Komisija predlagala, da se pred začetkom dela pridobi strokovno mnenje Radne grupe za sprovedenje i primenu ISBD/S (Delovna skupina za uvajanje in uporabo ISBD/S), še zlasti glede podatkov, ki so potrebni za identifikacijo časopisov, prav tako je bil potreben dogovor o številčenju časopisov ter načinu dodeljevanja sigel knjižnicam.

pa tudi, da bo omogočena izdelava vseh potrebnih registrov²³, ki bodo povečali informativnost kataloga. Ker katalog ni imel pretenzij postati bibliografija, so predlagali transliteracijo nelatiničnih pisav v latinico v skladu z ustreznim ISO standardom. Avtomatsko obdelavo podatkov naj bi opravil Laboratorij za sisteme in informatiko Instituta za nuklearne znanosti »Boris Kidrič« iz Vinče²⁴, ki je takrat že sodeloval pri programu za ISDS²⁵ za Jugoslovanski bibliografski inštitut. Druga točka dnevnega reda pa je bila namenjena razpravi o oblikovanju avtomatiziranega centralnega kataloga tujih knjig v knjižnicah Jugoslavije. Že pred tem je Komisija zaprosila Narodno in univerzitetno knjižnico v Ljubljani, da pripravi predlog minimuma podatkov za bibliografski opis na osnovi mednarodnega standarda, na samem sestanku pa je mag. Kokole prisotne obvestil, da je predlog že pripravljen v obliki kompletnega elaborata²⁶, ki bo dostavljen komisiji, prisotnim pa je prikazal osnovne značilnosti elaborata s primeri na računalniško oblikovanih seznamih. Člani komisije so predstavitev z zadovoljstvom sprejeli in predlagali, da Skupnost jugoslovanskih nacionalnih bibliotek elaborat sprejme in predlaga vsem članicam, da začnejo z delom v skladu z elaboratom. Z elaboratom naj bi se seznanila tudi Komisija za ISBD/M in podala svoje strokovno mnenje, na osnovi tega pa naj bi se po vseh republikah in pokrajinah organizirali seminarji za obdelavo tujih knjig po ISBD/M s skrajšanim naborom podatkov.

Po tem optimističnem uvodu je bil mesec dni po sklenitvi Samoupravnega sporazuma o referalni dejavnosti²⁷ najprej konstituiran Koordinacijski svet za refe-

23 *V tej fazi je bilo predvidenih devet registrov, (kar je v tem primeru le nekoliko bolj učeno ime za kazalo), in sicer kronološki register, register naslovov po kraju izdaje, register naslovov po jezikih, register naslovov periodičnih publikacij, ki so do leta 1956 prenehale izhajati, urejen po letih, register naslovov periodičnih publikacij, ki so izhajale tudi po letu 1956, register variant naslovov, register naslovov po siglah knjižnic, register urednikov ter register tiskarn.*

24 *Laboratorija za sisteme i informatiku Instituta za nuklearne nauke »Boris Kidrič« u Vinči.*

25 *ISDS – mednarodni sistem podatkov o serijskih publikacijah. Določila tega sistema so bila postavljena za potrebe nacionalnih centrov za zbiranje podatkov o serijskih publikacijah, ki tvorijo mednarodno mrežo za registracijo in kontrolo serijskih publikacij. Nekatera od teh določil so bila upoštevana tudi pri prvi standardni izdaji ISBD/S, ki je izšla leta 1977.*

26 *Prim. Kokole, Računalniško oblikovani CKK, 1977.*

27 *Samoupravni sporazum o referalni dejavnosti v Jugoslaviji je pomemben dokument, ki je bil sprejet s ciljem, da bi njegovi podpisniki izboljšali medsebojno sodelovanje pri nadaljnji izgradnji enotnega sistema znanstvenih informacij v SFRJ. Z njim so bile postavljene osnove za enoten način izvajanja referalne dejavnosti na celotnem ozemlju SFRJ, ustanavljanje in enoten način dela, medsebojno sodelovanje in razvoj referalnih centrov v republikah in pokrajinah. Referalni centri so po njem koncipirani kot samostojne enote ali oddelki organizacije združenega dela, ki imajo podlago za razvoj referalne dejavnosti v republiki ali pokrajini. Naloge referalnih centrov so v skladu s programom UNISIST iskanje, zbiranje, obdelava, medsebojna izmenjava in diseminacija podatkov o virih znanstvenih in drugih informacij, ažurno vzdrževanje baz podatkov, služijo tudi kot mehanizmi, ki uporabnike povežejo, priključijo ali usmerijo na izvore informacij. Za ustanovitev referalnega centra morajo biti izpolnjeni vsaj minimalni pogoji, ki so: obstoj baze podatkov o lokalnih virih znanstvenih in drugih informacij, pogoji za vzdrževanje in procesiranje informacij, pogoji za diseminacijo in uporabo informacij, zagotovljeni kadri in tehnična oprema ter zagotovljeno financiranje na osnovi programa dela centra. Struktura baz podatkov mora*

ralno dejavnost²⁸. Kot že samo ime pove, je šlo za koordinacijsko telo na zveznem nivoju, njegove naloge so bile predvsem pospeševanje razvoja posameznih republiških in pokrajinskih referalnih centrov, izmenjava njihovih programov dela²⁹ ter izvajanje samoupravnih sporazumov, usklajevanje in koordinacija razvoja obstoječih in priprava novih baz podatkov na osnovi Samoupravnega sporazuma o referalni dejavnosti, tj. ažuriranje podatkov o INDOK enotah, specialnih in znanstvenih knjižnicah, vodenje centralnih katalogov, usklajevanje in razvoj baz podatkov o znanstvenoraziskovalnem delu ter usklajevanje in razvoj baz podatkov o individualnih profilih – strokovnjakih in znanstvenih delavcih. Podprli so

---

omogočati zajemanje treh osnovnih tipov virov informacij, in sicer publikacije, institucije ter individualne profile in mora omogočati simultano procesiranje istih baz v vseh centrih, pri oblikovanju drugih baz podatkov je treba preprečiti podvajanje baz podatkov pri drugih centrih. Sporazum natančno določa tudi, katere baze morajo referalni centri oblikovati in jih ažurno vzdrževati na konvencionalen način, na mikrofilmu ali na magnetnem mediju, te baze so naslednje: baze o publiciranih virih informacij, baze o nepubliciranih javno dostopnih virih informacij (dokumentih), baze o institucijah kot virih informacij, baze o individualnih profilih (strokovnjakih, znanstvenikih) kot virih informacij. Podpisnice sporazuma so se zavezale, da bodo sodelovale z drugimi zainteresiranimi organizacijami pri ustvarjanju pogojev za delo referalnih centrov ter nadaljnji razvoj referalne dejavnosti v republiki ali pokrajini, da bi dosegli bolj učinkovito medsebojno sodelovanje in izmenjavo informacij ter širjenja znanja in izkušenj. V ta namen bodo te organizacije sodelovale pri postopnem uvajanju sodobne tehnične opreme v referalne centre ter pri zagotavljanju potrebnih kadrovskih in tehničnih možnosti (teleks, terminal itd.) za povezovanje v mrežo, pri tem pa bodo upoštevali enoten način obdelave podatkov v skladu z mednarodnimi priporočili in jugoslovanskimi standardi. Podpisniki sporazuma bodo s podpisom posebnega dogovora o financiranju z nosilcem referalne dejavnosti na svojem področju zagotovili realizacijo dejavnosti referalnega centra za znanost. V primeru, da bo isti center izvajal referalno dejavnost tudi za področje kulture in izobraževanja, se za ta del financiranje in delovanje zagotovi s sklenitvijo posebnih sporazumov s kulturno oz. izobraževalno skupnostjo republike oz. pokrajine. Referalni centri republik in pokrajin sodelujejo tudi z drugimi referalnimi centri (Skupščina SFRJ, Zvezni izvršni svet) zaradi koordinacije referalne dejavnosti v celotni SFRJ. Koordinacijo dela republiških in pokrajinskih referalnih centrov izvaja Komisija za sistem znanstvenih informacij Zveze republiških in pokrajinskih samoupravnih interesnih skupnosti za znanstveno dejavnost v SFRJ (Komisija za sistem naučnih informacij Saveza republiških i pokrajinskih samoupravnih interesnih zajednica za naučne delatnosti u SFRJ). Njen izvršni organ je Svet za koordinacijo referalne dejavnosti (Svet za koordinacijo referalne delatnosti), vsak referalni center v republiki oz. pokrajini ter Oboroženih silah ima v njem po enega predstavnika.

- 28 Koordinacioni svet za referalnu delatnost se je konstituiral na svoji 1. seji dne 6. 11. 1979 in sprejel program dela za obdobje 1980-1981. (Prim. Zapisnik Koordinacijskega odbora, 1979, str. 1-5). Sejo je sklicala Komisija za sistem znanstvenih informacij po sklepu Sveta republiških in pokrajinskih samoupravnih skupnosti za znanost v Jugoslaviji. Predstavnik Slovenije v tem organu je bil mag. Jože Kokole. Osnovna naloga sprejetega kratkoročnega programa dela sveta je bila, da se v posameznih republikah in pokrajinah uresniči določila medrepubliškega samoupravnega sporazuma o referalni dejavnosti v Jugoslaviji. (Prim. Poročilo o 1. seji koordinacijskega sveta za referalno dejavnost, 1979, str. 1-2)
- 29 Republiški in pokrajinski referalni centri naj bi do konca leta 1979 posredovali svoje programe dela in na osnovi teh dokumentov naj bi pripravili posnetek stanja referalne dejavnosti in dela referalnih centrov v državi. Svet naj bi v prvi polovici leta 1980 nato na osnovi planov republiških in pokrajinskih centrov izdelal še srednjeročni plan dela, v katerega bi vključili tudi nomenklaturo del in normative za delo referalnih centrov oz. dejavnosti ter problematiko evidentiranja znanstvenih sestankov. (Prim. Poročilo o 1. seji koordinacijskega sveta za referalno dejavnost, 1979, str. 1)

tudi slovenski predlog, da bi si republiški in pokrajinski referalni centri medsebojno izmenjevali informacije o raziskavah, ki so v teku (ongoing research), vključno s podatki o financiranju, bibliografije s povzetki o opravljenih raziskavah ter bibliografije znanstvenih delavcev v SFRJ. Zataknilo pa se je pri načrtovani analizi obstoječih podatkov o INDOK službah na nivoju Jugoslavije, saj so prišli do ugotovitve, da so nepopolni, nekonsistentni in ne odražajo dejanskega stanja³⁰. Zato so načrtovali novo anketo, s pomočjo katere bi zbrali ažurne podatke in dobili verodostojen pregled stanja na tem področju, podatke pa bi uporabili tudi za tiskano publikacijo vodiča po jugoslovanski INDOK dejavnosti.

Ker je bil to čas, ko se je druga mednarodna konferenca o znanstvenih in tehnoloških informacijah za razvoj – UNISIST II³¹ že zaključila, so v duhu zaključkov

30 Podatke so po posameznih republikah in pokrajinah z velikimi zamudami zbirali od leta 1974 pa vse do leta 1977, ponekod niso zajeli vseh INDOK centrov oz. specialnih in znanstvenih knjižnic, zato niso odražali dejanskega stanja. Podatke so posredovali Laboratoriji za sisteme i informatiku v Inštitutu za nuklearne nauke »Boris Kidrič« v Vinči, kjer naj bi pripravili program za analizo zbranih podatkov. Podatke so zbirali zaradi priprave nove tiskane izdaje vodiča po jugoslovanski INDOK dejavnosti, saj je prva tiskana izdaja Vodiča izšla leta 1978 s stanjem za leto 1974/75. Ker pa je delovna skupina, ki je ugotovila, da so zbrani podatki neustrezni in zastareli, pripravila nov vprašalnik za popis INDOK služb, z namenom, da se v letu 1980 dopolnijo podatki o INDOK službah s stanjem v letu 1979, z upoštevanjem določil novega programa UNISIST II, ki ne zajema samo znanstvene in tehnične dokumentacije in informacije, temveč tudi družboslovne in humanistične, ni bilo smiselno pripravljati programa za analizo starih podatkov, ampak so se odločili, da pripravijo programe glede na nov, dopolnjen popis INDOK služb. Ker je bil vprašalnik že izdelan in so bili znani vsi zahtevani podatki, bi programe lahko izdelali takoj.

31 Medvladna konferenca o znanstvenih in tehnoloških informacijah za razvoj – UNISIST II, ki je potekala v Parizu v času med 28. majem in 1. junijem 1979, je bila pomemben svetovni forum za pregled stanja, analizo in izmenjavo izkušenj ter oceno dosežkov na področju znanstvenih in tehnoloških informacij po skoraj celem desetletju, ko je bil vzpostavljen program UNISIST – svetovni sistem znanstvenih in tehnoloških informacij. Še posebej pomembno je, da je konferenca UNISIST II opozorila na izreden pomen informacij za razvoj. Jugoslavija je že od samega začetka aktivno sodelovala pri razvoju programa UNISIST, že leta 1974 je začel z delom tudi Jugoslovanski nacionalni komite za program UNISIST (Jugoslavenski nacionalni komitet za program UNISIST), razvijala pa je tudi lastni sistem znanstvenih in tehničnih informacij, ki naj bi omogočal njegovo povezljivost na mednarodni ravni z glavnim ciljem, da bi pospešila pretok znanstvenih in tehničnih informacij iz sveta v državo in obratno ter skušala okrepiti interes za povezovanje in racionalno izrabo posameznih informacijsko-dokumentacijskih, knjižničnih, arhivskih in referalnih virov v posameznih republikah in pokrajinah. V tistem času sicer še niso iznašli sintagme »informacija kot tržno blago«, bilo pa je že očitno, da se pomen znanosti in tehnologije kot element razvoja stalno povečuje, da je eden od ključnih elementov razvoja obvladovanje procesa ustvarjanja in uporabe tehnologije. Znanstvene in tehnične informacije pa so predpogoj za izvajanje tega procesa. Pri tem pa se pojavi problem dostopnosti informacij in širjenja oz. izmenjave informacij med ljudmi. Za koncipiranje dolgoročne razvojne politike so izredno pomembne informacije o raziskovalnih programih in njihovih rezultatih, raziskovalnih kapacitetah, organizacijah, kadrih in razpoložljivih sredstvih, ki predstavlja pogoj za vsakršno koordinacijo na nacionalnem ali nadnacionalnem nivoju. (Prim. UNISIST II, str. 1-2) Komisija za sistem znanstvenih informacij Zveze republiških in pokrajinskih samoupravnih interesnih skupnosti za znanstveno dejavnost v SFRJ je že junija leta 1979 dala pobudo za prevod glavnega delovnega dokumenta UNISIST II, da bi tako omogočila širokemu krogu uporabnikov in proizvajalcev informacij, da se spoznajo z dosežki na tem področju. Prevod v srbohrvaški jezik je izšel novembra 1980 v Zagrebu. (Prim. UNISIST II)

in priporočil te konference predlagali tudi boljše sodelovanje s Komisijo za referalno dejavnost, ki je delovala v okviru Skupnosti jugoslovanskih nacionalnih bibliotek. Še posebej so opozorili na potrebo po usklajevanju in sodelovanju pri izdelavi centralnih katalogov in sicer centralnega kataloga tujih in domačih knjig, za katerega program za računalniško obdelavo v skladu z ISBD/M je pripravljala Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani ter na centralni katalog jugoslovanskih časopisov – od prvih časopisov do leta 1956. Program za ta katalog in prva preverjanja je pripravil Centar za naučne informacije i referalnu delatnost Narodne biblioteke Srbije, skupaj z Laboratorijo za sisteme i informatiku v Vinči. Podana je bila sugestija za izdelavo evidence vseh tujih informacijskih (bibliografskih) baz podatkov, ki so trenutno na voljo v Jugoslaviji, predlagano pa je bilo tudi, da Komisija za sistem znanstvenih informacij Zveze skupnosti za znanost Jugoslavije³² da iniciativo za uporabo ali nabavo enotne ali kompatibilne opreme za obdelavo podatkov v okviru sistema znanstvenih in tehnoloških informacij oziroma referalnih centrov ter v okviru enotnega bibliotečno-informacijskega sistema v Jugoslaviji. Informacije o vrsti ustrezne opreme za

---

32 *Komisija za sistem naučnih informacija Saveza zajednica nauke Jugoslavije (Komisija za SNI SZNJ). SZNJ so sestavljale republiške in pokrajinske skupnosti za znanost, njihova imena so bila različna, polno ime SZNJ pa je bilo Savez republičkih i pokrajinskih samoupravnih interesnih zajednica za naučne delatnosti u SFRJ – Zveza republičkih in pokrajinskih samoupravnih interesnih skupnosti za znanstvene dejavnosti). To je bila še ena od komisij, ki je na zveznem nivoju povezovala in koordinirala delo republičkih in pokrajinskih komisij za sistem znanstvenih informacij pri republičkih in pokrajinskih skupnostih za znanstveno (in raziskovalno) dejavnost. Tudi ta komisija je sprejela svoj program dela v skladu s Pravilnikom o delovanju, organizaciji in načinu dela Komisije za sistem znanstvenih informacij ter si v letu 1980 naložila nekaj pomembnih nalog, predvsem koordinacijske narave, kar je bilo za komisijo na zveznem nivoju pravzaprav razumljivo. Med nalogami so bile naslednje: analiza in razvoj sistema znanstvenih informacij, definiranje in dogovarjanje področja dela v republikah in pokrajinah, povezovanje in usklajevanje delovanja med samoupravnimi interesnimi skupnostmi za znanost, izobraževanje in kulturo, v čemer se tudi odraža vpliv smernic programa UNISIST II, komisija pa naj bi tudi pripravljala predloge delovnih načrtov in programov na področju SZI za naslednje srednjeročno obdobje ter sodelovala pri medrepubliško-pokrajinskem projektu »Osnove dolgoročnega razvoja znanstvenoraziskovalne dejavnosti v SFRJ«. Naslednji sklop nalog zajema spremljanje in spodbujanje razvoja referalnih in INDOK služb, evalvacijo njihove dejavnosti, usklajevanje razvoja specializiranih centrov za procesiranje znanstvenih in tehničnih informacij v SFRJ, zbiranje in analiza podatkov o INDOK centrih, specializiranih knjižnicah in arhivih v SFRJ itd. Posebno področje dela pa predstavlja spremljanje in analiza dela tistih dejavnosti, ki so jih na področju SZI financirale skupnosti za znanost pri republikah in pokrajinah, med njimi omenimo redni program dejavnosti Jugoslovanskega bibliografskega instituta v tistem delu, ki je bil v interesu za znanost (Bibliografija Jugoslavije, članki v časopisih in prispevki, centralni katalog tujih serijskih publikacij, program Nacionalnega centra za ISDS), dejavnost Referalnega centra Sveučilišta v Zagrebu pri programu IRCIHE, dejavnost Centralne redakcije in republičkih redakcij časopisa »Bulletin scientifique, sodelovanje in koordinacija dela z Jugoslovanskim nacionalnim komitejem za UNISIST, sodelovanje s Skupnostjo jugoslovanskih nacionalnih bibliotek, Zvezo društev arhivov Jugoslavije pri projektih avtomatizacije knjižnične in arhivske mreže, skupno delo pri izdelavi centralnih katalogov, ki so v interesu za znanost ter pri avtomatizaciji obdelave podatkov za te kataloge, nadaljnje sodelovanje z UNESCO itd. Program dela Komisije za SNI SZNJ je bil sprejet na 10. seji komisije dne 8. februarja 1980 v Zagrebu (Prim. Prijedlog programa rada Komisije za SNI SZNJ, str. 1-2).*

obdelavo znanstvenih in tehnoloških informacij naj bi pripravil Mednarodni referalni center za opremo za obdelavo informacij - IRCIHE³³.

5 Analiza stanja in program razvoja sistema znanstvenih informacij za obdobje 1981-1985

Komisija za sistem znanstvenih informacij Zveze skupnosti za znanost Jugoslavije (Komisija za SNI SZNJ) je na svoji seji dne 17. oktobra 1979 sprejela sklep, da se loti priprave dokumenta »Analiza stanja in program razvoja SZI za obdobje 1981-1986³⁴«. Delovna skupina, ki je bila ustanovljena v ta namen, je dobila nalogo, da v prvi fazi pripravi sumarno analizo stanja sistema znanstvenih informacij v SFRJ ter predlaga njegovo razvojno programsko orientacijo za obdobje 1981-1986, v kasnejši fazi pa določi elemente ustrezne projektne naloge, ki jo bodo v financiranje ponudili Zvezi skupnosti za znanost Jugoslavije³⁵. Vendar pa delovna skupina naj ne bi sama pripravljala analize stanja niti idejnega projekta³⁶. Razvoj sistema ZTI je pomemben del znanstvene politike v SFRJ, zato naj bodo za analizo stanja in program razvoja odgovorne republiške in pokrajinske komisije za SZI ter komisija za SZI v Oboroženih silah Jugoslavije, ki bodo na osnovi enotnega metodološkega pristopa oblikovale dokument o stanju in skupni politiki razvoja sistema znanstvenih informacij v SFRJ za naslednje srednjeročno obdobje. Ta dokument bo pripravljen na osnovi dokumentov, ki jih bodo oblikovale komisije za SZI posameznih republik in pokrajin in ga bo nato verificirala Komisija za SNI SZNJ, imenovana delovna skupina po bo imela vlogo redaktorja in deloma tudi recenzenta z vidika skupnih sistemskih rešitev, hkrati pa bo tudi predlagatelj skupnega koncepta po uskladitvi parcialnih interesov. Ta koncept bo hkrati tudi osnova za projektno nalogo, ki bi se lahko imenovala »Razvoj sistema znanstvenih informacij v SFRJ v srednjeročnem obdobju 1981-1985«, če bo Zveza skupnosti za znanost Jugoslavije projekt sprejela v financiranje. Razen tega bi lahko ta dokument uporabili tudi kot osnovo za nadaljnje oblikovanje koncepta razvoja sistema znanstvenih informacij v okviru projekta »Osnove dolgoročnega

33 Medjunarodni referalni center za opremo za obradu informacija – IRCIHE.

34 Analiza stanja i program razvoja SNI za period 1981-1986. g. 35 Savezna zajednica za nauku Jugoslavije (SZNJ).

36 Delovna skupina Komisije za SNI SZNJ za izdelavo analize stanja in programa razvoja SZI za obdobje 1981-1986 se je sestala na sestanku v Zagrebu dne 16. oktobra 1979. Na tem sestanku so zavzeli stališče, da je jugoslovanski sistem znanstvenih informacij konceptualno treba postaviti v kontekst UNISIST II oz. njegove definicije znanstvenotehničnih informacij in programske orientacije za vodenje politike znanstvenotehničnih informacij na nacionalnem nivoju ter da mora biti jasna usmeritev, da bo sistem v perspektivi po možnosti on-line povezan s svetovnimi bazami informacij, ki so nujne za pridobivanje znanja, za upravljanje in za sprejemanje odločitev o problemih razvoja. Prim. Izveštaj sa sastanka radne grupe, 1979, str. 1.

razvoja znanstvenoraziskovalne dejavnosti v SFRJ³⁷, popularno imenovan »rdeča knjiga«. Komisije za SZI (oz. komisije z drugačnimi imeni, ki so bile pristojne za sistem znanstvenih informacij) v republikah in pokrajinah so dobile nalogo, da do konca junija leta 1980 od vseh nosilcev funkcij v SZI³⁸ pridobijo verificirane dokumente, ki bodo vsebovali sumarno analizo stanja in razvojno programsko orientacijo za obdobje 1981-1986, jih verificirajo in nato do konca julija leta 1980 dostavijo delovni skupini Komisije za SNI SZNJ. Prav tako so morale republiške in pokrajinske komisije za SZI do istega datuma te dokumente posredovati še celi vrsti raznih skupnosti in koordinacijskih teles³⁹, ki naj bi do konca septembra istega leta nato posredovale svoje predloge za program razvoja SZI v SFRJ v naslednjem srednjeročnem obdobju. Pred izdelavo projekta, ki bi ga financirala SZNJ, naj bi izvedli še najmanj tri revizije (s strani Komisije za SNI SZNJ, Znanstvenega sveta in Projektnega sveta projekta »Osnove dolgoročnega razvoja znanstvenoraziskovalne dejavnosti v SFRJ⁴⁰).

Dne 29. februarja 1980 je bil v Narodni biblioteki Srbije organiziran razširjen sestanek delovne skupine Komisije za SNI SZNJ za pripravo »Analize stanja in programa razvoja SZI za obdobje 1981-1985« s predstavniki ustreznih koordinacijskih teles, ki opravljajo funkcije v sistemu znanstvenih informacij⁴¹. Na tem sestanku je bila oblikovana posebna redakcijska skupina, ki je pripravila redigirano besedilo priporočil⁴² za pripravo »Analize stanja in programa razvoja SZI za obdobje 1981-1985«. V priporočilih je posebej poudarjeno, da morajo odgovor-

---

37 »Osnove dugoročnog razvoja naučnoistraživačke djelatnosti u SFRJ«. Prim. Izveštaj voditelja radne grupe, 1980, str. 1-2.

38 Kot nosilci funkcij v SZI v okviru republik oz. pokrajin so bili prepoznani referalni centri (za celotno referalno dejavnost republike oz. pokrajine), pooblašteni specializirani centri (za dejavnost procesiranja znanstvenih in tehničnih informacij, vsak za svoj inozemski sistem), nacionalne knjižnice (za njihovo celotno dejavnost ter za dejavnost pri izdajanju bibliografij in centralnih katalogov), univerzitetne knjižnice (za njihovo celotno dejavnost, pomembno za izobraževanje in znanost v republiki oz. pokrajini), specialne knjižnice in INDOK centri (za njihovo dejavnost v okviru republike oz. pokrajine, ki je pomembna za znanost), založniške hiše (za njihovo dejavnost pri publiciranju kulturne, izobraževalne in znanstvene literature v republiki oz. pokrajini), arhivske ustanove, muzeji (za njihovo dejavnost, ki je pomembna za znanost in kulturo) ter mednarodni znanstveni centri (za njihovo dejavnost, pomembno za kulturo, izobraževanje in znanost).

39 Te skupnosti in koordinacije so bile naslednje: Koordinacijski svet za referalno dejavnost Komisije za SNI SZNJ, Projektni svet za procesiranje znanstvenotehničnih informacij Komisije za SNI SZNJ, Koordinacijsko telo za bibliografije pri JBI, Skupnost jugoslovanskih nacionalnih bibliotek, Zveza arhivskih društev Jugoslavije, Zveza muzejev Jugoslavije.

40 Komisija za SNI SZNJ, Naučno veče i Projektni savet projekta »Osnove dugoročnog razvoja naučnoistraživačke djelatnosti u SFRJ« (Prim. Izveštaj voditelja radne grupe, 1980, str. 3).

41 Zaključci sa proširenog sastanka radne grupe, 1980, str. 1-2.

42 Preporuke za izradu »Analize stanja«, 1980, str. 1-3. Redakcijska skupina je besedilo priporočil strnila v dobri dve strani besedila, v katerem so bile podane osnovne usmeritve za pripravo dokumenta. Sistem znanstvenih informacij mora biti integralni del znanstvene politike v SFRJ. Mora biti usklajen s konceptom programa UNISIST II, torej z njegovo definicijo znanstvenih informacij ter z njegovo programsko usmeritvijo za vodenje politike razvoja sistema znanstvenih informacij

nost za analizo stanja in program razvoja prevzeti republiški oz. pokrajinski odbori in komisije za SZI.

Zaradi zagotovitve enostavnosti in enotnosti pri oblikovanju dokumentov ter primerljivosti podatkov in programskih usmeritev v posameznih republikah in pokrajinah je delovna skupina Komisije za SNI SZNJ oblikovala shemo⁴³, na osnovi katere je bilo treba v opisnem delu dokumenta posredovati sumarne odgovore, ki so vsebovali podatke za vsako funkcijo SZI, ki je bila navedena v shemi. Kot funkcije SZI so bile navedene naslednje dejavnosti:

- a) referalna dejavnost (vključno s centralnimi katalogi),
- b) bibliografije (tekoče in retrospektivne),
- c) procesiranje tujih baz podatkov,
- d) izgradnja in uporaba domačih baz podatkov,
- e) dejavnost članic skupnosti jugoslovanskih nacionalnih bibliotek (ki ni vključena v točkah a, b in c),
- f) dejavnost univerzitetnih knjižnic,
- g) dejavnost specialnih knjižnic in INDOK centrov, dejavnost arhivov,
- h) dejavnost muzejev ter
- i) informacijska dejavnost mednarodnih znanstvenih centrov.

Za vsako od zgoraj navedenih funkcij SZI je bilo treba v dokumentu navesti naslednje podatke:

- a) organizacijsko strukturo (vključno s koordinacijskimi telesi),
- b) pravni status (ureditev statusa z zakoni, drugimi predpisi in splošnimi samoupravnimi akti),
- c) kadre (izobraževanje in spopolnjevanje za informacijsko dejavnost),
- d) strojno opremo (računalniške sisteme, vključno z omrežjem),

---

na nacionalnem nivoju, z jasno opredelitvijo in perspektivo, da bo jugoslovanski sistem, po možnosti on-line, povezan s svetovnimi bazami informacij, ki so nujne za pridobivanje znanja, za upravljanje in za sprejemanje odločitev o problemih razvoja. Principi za pripravo programske usmeritve pa so naslednji: razvoj informacijske dejavnosti je potrebno uskladiti s programi razvoja znanstvene dejavnosti v republikah in pokrajinah v naslednjem srednjeročnem obdobju; zagotoviti je treba osnove za povezovanje z informacijsko dejavnostjo za potrebe gospodarstva, kulture in izobraževanja; upoštevati je treba obstoječe rešitve in ne ustvarjati nepotrebnih novih organizacijskih struktur, glede na to, da se vsi deli sistema znanstvenih informacij že nahajajo v določeni fazi razvoja; prilagoditi se je treba potrebam uporabnikov na tak način, da se poveča učinkovitost informiranja; razvojne perspektive je treba naravnati v smeri avtomatiziranega izvajanja dela v okviru konkretne dejavnosti oz. funkcije SZI; programsko usmeritev je treba uskladiti s programom razvoja enotnega bibliotečno-informacijskega sistema SFRJ; spodbujati razvoj informacijskega sistema v arhivski službi in v muzejski službi v SFRJ ter upoštevati principe UNISIST II, še zlasti pa zagotoviti upoštevanje mednarodnih standardov.

43 Zajednička metodološka osnova za izradu analize stanja, str. 1-3.

- e) programsko podporo (razpoložljiva programska oprema za procesiranje in-
formacij s podatki o organizaciji datotek),
- f) financiranje,
- g) vrste uslug, ki jih nudijo uporabnikom,
- h) povezovanje z drugimi informacijskimi sistemi v okviru družbenega siste-
ma informiranja (ob upoštevanju priporočil UNISIST II),
- i) probleme (vključno s predlogi za njihovo rešitev).

Vsak dokument naj bi bil sestavljen iz dveh delov, in sicer iz sumarne analize stanja ter razvojne programske usmeritve SZI za obdobje 1981-1985. V tem drugem delu je bilo treba navesti pričakovane oz. načrtovane spremembe organi-
zacijske strukture, spremembe pri obsegu ponudbe storitev uporabnikom, nač-
rtovane izboljšave na področju avtomatizacije knjižnične, dokumentacijsko-in-
formacijske, arhivske in muzejske dejavnosti, pri oblikovanju mreže za dis-
tribuirano obdelavo podatkov ter vključevanju v tuje mreže za obdelavo infor-
macij. Prav tako je bilo potrebno navesti načrte v zvezi s šolanjem in spopol-
njevanjem kadrov in uporabnikov v naslednjem srednjeročnem obdobju ali se
načrtuje vzpostavitev novih mednarodnih znanstvenih centrov ter kako namera-
vajo uresničiti priporočila UNISIST II⁴⁴.

Končno besedilo dokumenta »Analiza stanja in program razvoja SZI za obdobje
1981-1985« naj bi bilo potem, ko ga bo sprejela Komisija za SNI SZNJ, ponovno

---

44 *Jugoslovanski nacionalni komitet za program UNISIST, ki je deloval v okviru Jugoslovanske komisije za sodelovanje z UNESCO-m (Jugoslovanska komisija za saradnjo sa UNESCO-m) se je v prizadevanja za pripravo analize stanja in programa razvoja SZI vključil s tem, da je pripravil priporočila za delo pri nadaljnjem razvoju SZI v smislu priporočil medvladne konference o znanstvenih in tehnoloških informacijah za razvoj (UNISIST II). Glede na velik pomen, ki ga imajo znanstvene informacije za nadaljnji ekonomski razvoj države, komite priporoča vsem samoupravnim in upravnim organom republik in pokrajin ter federacije, ki so pristojni za znanost, izobraževanje in kulturo: 1. da še naprej kar najtesneje sodelujejo z UNESCOm in njegovim komitejem za UNISIST, da se zavedajo širšega pomena programa UNISIST, ki v duhu zaključkov 19. seje generalne konference UNESCO kot Generalni informacijski program UNESCO zajema celotno informacijsko strukturo (torej knjižnice, dokumentacijske centre, arhive, informacijske mreže itd.); 2. da nadaljujejo in povečajo napore za oblikovanje in izpopolnjevanje sistema znanstvenih informacij v Jugoslaviji. Samoupravne interesne skupnosti naj izdelajo programe razvoja te dejavnosti ob upoštevanju specifičnih pogojev v posameznih republikah in pokrajinah ter v posameznih vejah znanosti. Sistem naj bo v čim večji meri usmerjen k neposrednim uporabnikom, torej k znanstvenim delavcem, strokovnjakom in drugim delovnim ljudem ter organizacijam združenega dela; 3. da posebno pozornost posvetijo sistematičnemu zbiranju, obdelavi, diseminaciji in uporabi podatkov in informacij, nastalih znotraj države. Te informacije so za Jugoslavijo izredno pomembne, ker se običajno nanašajo na našo državo in so za njihovo pridobitev porabljena znatna sredstva. Potrebno bi bilo pristopiti h gradnji, razvijanju in povezovanju računalniških baz podatkov za posamezne skupine znanstvenih dejavnosti, ki bi se oblikovale po principu distribuiranega procesiranja; 4. da podvzamejo potrebne ukrepe, da bo sistem znanstvenih informacij zagotovil čimbolj učinkovit dotok znanstvenih informacij iz svetovnih informacijskih centrov, ki predstavlja največji vir znanja, ki je potrebno za razvoj države. Ker je obseg teh baz podatkov ogromen, je treba k pove*

posredovano republiškim in pokrajinskim komisijam za SZI, da ga še enkrat obravnavajo, nakar bo oblikovan predlog SZNJ za financiranje ustreznega projekta.

Po uspešno izvedenih pripravljalnih aktivnostih so komisije in delovne skupine na zveznem nivoju ter na nivoju republik in pokrajin pospešeno nadaljevale z delom. Že takoj na začetku se je pojavilo nekaj težav, povezanih s sodelovanjem republik in pokrajin v organih na zveznem nivoju. Tako so npr. na drugi seji Sveta za koordinacijo referalne dejavnosti⁴⁵ ugotavljali, da kljub podpisu samoupravnega sporazuma pokrajinska skupnost za znanost Vojvodine in republiška

---

zovanju pristopiti organizirano in racionalno, kjer je le mogoče po principu recipročnosti. Iz teh baz podatkov je treba zagotoviti selektivno diseminacijo informacij ter retrospektivne poizvedbe. Razen tega je treba oceniti, katere baze bi bilo racionalno prepakirati na domače sisteme, za katere pa bi bilo bolj racionalno on-line povezovanje. Še naprej si je potrebno prizadevati, da naša država vstopi v mednarodne telekomunikacijske mreže za prenos podatkov, kot je npr. Euronet-Diana, UNDP/UNESCO računalniška mreža za Jugovzhodno Evropo, ki se je takrat ravno vzpostavljala. Prizadevati pa si je treba, da se jugoslovanski sistem znanstvenih informacij usmeri tudi k razvijanju sodelovanja z neovrščenimi deželami in deželami v razvoju ter jim nuditi pomoč pri njihovem razvoju; 5. da se nadaljujejo in še povečajo prizadevanja za modernizacijo in medsebojno povezovanje knjižnic in arhivov, in sicer tako po znanstvenih vejah kot tudi po regionalnih kriterijih. Ta proces naj bi se odvijal vzporedno s prizadevanji za zagotovitev univerzalne dostopnosti informacij in dokumentov (knjig, revij in drugega gradiva). Znatno bi bilo treba povečati sredstva za nabavo primarnih virov informacij. Treba je koordinirati in racionalizirati delo pri pripravi bibliografij, centralnih katalogov, vodnikov itd. na republiškem, pokrajinskem in jugoslovanskem nivoju; 6. da pri izgradnji in razvoju SZI samoupravne interesne skupnosti za znanost, za kulturo ter za izobraževanje sodelujejo s samoupravnimi interesnimi skupnostmi ustreznih dejavnosti, da bi ta sistem vključeval v smislu Generalnega informacijskega programa UNESCO tudi informacije s področja kulture in izobraževanja; 7. da podvzamejo ustrezne ukrepe, da bi se problematika uporabe znanstvenih informacij vključila v redne izobraževalne programe šol vseh vrst, še zlasti na fakultete in visoke šole, tako na dodiplomskem kot tudi na podiplomskem nivoju. Ta tema mora biti obvezni sestavni del vseh programov permanentnega izobraževanja; 8. da se nadaljujejo in povečajo napore, da se organizira izobraževanje strokovnjakov, ki bodo sposobni organizirati in voditi informacijsko dejavnost na različnih področjih znanja. V ta namen je treba združiti napore in organizirati pouk tudi na meduniverzitetnem nivoju; 9. da se pristopi k oblikovanju tezavrov, standardov in normativov kot bistvenih elementov sistema znanstvenih informacij ter jih pripraviti tako, da bodo omogočili in stimulirali delovanje SZI, ki bo usmerjen k neposrednim uporabnikom. Pri tem je pomembno uporabiti mednarodne izkušnje pri gradnji tezavrov ter upoštevati mednarodne in jugoslovanske standarde; 10. da se sistem znanstvenih informacij kot del družbenega sistema informiranja poveže z drugimi informacijskimi sistemi v državi; 11. da so samoupravne interesne skupnosti za znanost, za kulturo in za izobraževanje zavezane k temu, da v sodelovanju s samoupravnimi skupnostmi ustrezne dejavnosti uskladijo svoje delovne načrte ter programe dela in razvoja na področju informacijske dejavnosti s temi priporočili. Stimulirati je treba koordinacijo informacijskih programov na jugoslovanskem nivoju kot tudi delo pri medrepubliških projektih na področju znanstvenih informacij. Priporočila za delo so bila pripravljena že 14. januarja 1980 (Prim. Priporočila za delo pri razvoju SNI, 1980, str. 1-3).

45 *Druga seja Sveta za koordinacijo referalne dejavnosti je bila dne 1. aprila 1980 v Beogradu. (Prim. Zapisnik sa II sednice Koordinacionog saveta za referalnu delatnost, 1980, str. 1-6) Na tej seji so sprejeli tudi poslovnik o delu Sveta. (Prim. Poslovnik o delu sveta, 1980) Slovenski predstavnik v soetu je bil mag. Jože Kokole.*

skupnost za znanost Črne gore nista uradno sporočili, kdo izvaja dejavnost referalnega centra za znanost na njunem ozemlju niti ne sodelujeta pri delu Sveta za koordinacijo referalne dejavnosti. Na seji so natančno določili pravila za izpolnjevanje anketnega formularja ter rok oddaje izpolnjenih in šifriranih vprašalnikov v Vinčo (najkasneje do 15. septembra 1980). Posebej je bila izpostavljena zahteva, da se obvezno uporablja enotna klasifikacija dejavnosti⁴⁶, da se uporabljajo uradni nazivi občin in njihove šifre ter da se upošteva popis sigel. Laboratorija za sisteme i informatiku v Vinči, kjer se je oblikovala baza podatkov o INDOK enotah, naj bi omogočila iskanje podatkov po tej bazi in tudi po vseh drugih bazah na jugoslovanskem nivoju, ki jih gradijo v Vinči. Posebna točka dnevnega reda te seje je bila posvečena usklajevanju in razvoju baz podatkov, posebej centralnemu katalogu knjig. Koordinacijski svet je sprejel gradivo Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani z naslovom »Pripravljanje ulaznih dokumenata za centralnu bazu podataka o monografskim publikacijama u Sloveniji (CK-M/SRS)«⁴⁷ in predlagal, da ga proučijo vse republiške in pokrajinske komisije za SZI, poleg tega pa naj ga posredujejo tudi strokovnim komisijam v okviru Zveze društev bibliotekarjev Jugoslavije (ZDBJ) ter Skupnosti jugoslovanskih nacionalnih bibliotek in sicer Komisiji za avtomatizacijo in Komisiji za katalogizacijo⁴⁸, prav tako pa naj z gradivom seznanijo strokovnjake iz republiških in pokrajinskih računalniških centrov. Očitno je Slovenija takrat vsaj na teoretskem področju imela pomembno prednost pred ostalimi republikami, saj je bilo na seji posebej opozorjeno na dva članka o modernizaciji centralnih katalogov, ki sta bila objavljena v naši reviji Knjižnica⁴⁹.

6 Referalna dejavnost v Jugoslaviji v času priprave analize stanja

Kot že tolikokrat prej so se želje po razvoju in enotni ureditvi informacijske dejavnosti v celotni državi očitno veliko preveč odmaknile od neprizanesljive realnosti. Večina referalnih centrov republik in pokrajin je do začetka leta 1980 sicer svoje načrte dela za leto 1980 poslalo, vendar je v nekaterih primerih šlo zgolj za prepakiranje kakšnih drugih načrtov dela iz prejšnjih let, referalna cen-

---

46 *Enotna klasifikacija dejavnosti je bila objavljena v Uradnem listu SFRJ, št. 6, z dne 13. februarja 1976.*

47 *Gradivo je pripravil mag. Jože Kokole.*

48 *Komisija za katalogizacijo pri ZDBJ je potem svoje pripombe tudi dejansko posredovala in so bile integrirane v besedilo. Prim. Zapisnik 3. seje Sveta za koordinacijo referalne dejavnosti v Jugoslaviji, 1980, str. 3.*

49 *Kokole, Modernizacija CKM, 1978 in Kokole-Levovnik, Informacije iz moderniziranega CKM, 1978.*

tra Vojvodine in Črne gore pa se sploh nista odzvala. Najbolj obsežen je bil načrt dela Referalnega centra Sveučilišta v Zagrebu⁵⁰, kar na 46 straneh, najkrajši od vseh prispelih pa tisti, Referalnega centra pri Narodni in univerzitetški biblioteki Kosova – na eni, skoraj celi strani alinej!

Slovenski program dela referalnega centra za leto 1980⁵¹ je sicer poln lepih načrtov, vendar je hkrati opozorjeno, da imajo v NUK z delovanjem referalnega centra precej težav. Temeljna problema sta bila dva. Najprej bi bilo potrebno formalno in vsebinsko organizirati delovno enoto Republiški referalni center, kar bi dosegli z reorganiziranjem dosedanje referalne dejavnosti in z vključevanjem novih delovnih postopkov. Vendar pa je bilo najprej potrebno urediti pravne in materialne oz. prostorske pogoje za to. Za spremembo organizacijske strukture knjižnice je bilo potrebno izvesti samoupravni postopek za spremembo ustreznih določil statuta NUK, za kar so potrebovali pravno osnovo. Predlog novega zakona o knjižničarstvu je pri navajanju nalog NUK tako določilo sicer vseboval, vendar pa zakon potem leta 1979 ni bil sprejet in je bila njegova nadaljnja obravnavna odložena. Druga možnost ureditve pravne osnove je bila na temelju medrepubliškega samoupravnega sporazuma o referalni dejavnosti sklenjeni pravni akt, pogodba med Republiško raziskovalno skupnostjo (RSS) in NUK o organiziranju in delovanju republiškega referalnega centra⁵². Želja knjižnice je bila, da se to čimprej uredi. Poleg tega bi bilo potrebno za delovanje referalnega centra urediti primerne prostore, ker so se tedanje oblike referalne dejavnosti odvijale v medsebojno ločenih in premajhnih prostorih. V letu 1980 naj bi se sicer po načrtu za prostorsko ureditev knjižnice, katerega realizacija je bila odvisna od financiranj, stanje izboljšalo, vendar pa bi bilo dokončno ureditev prostorskega vprašanja za sodobno in moderno poslovanje republiškega referalnega centra mogoče doseči šele v novi knjižnični zgradbi, katere izgradnjo se predlaga v naslednjem srednjeročnem obdobju⁵³. Zadnja, zgolj nekajletna odložitev izgradnje nove knjižnične zgradbe, nas torej upravičeno lahko navdaja z brezmejnimi optimizmom.

Druga težava, s katero so se srečevali v Referalnem centru v NUK, pa je bila seveda tudi finančne narave. »Samoupravni sporazum o oblikovanju, vrednotenju in

50 Plan rada za 1980, 1979.

51 Program dela Republiškega referalnega centra, 1980.

52 Pogodbo o financiranju informacijsko-dokumentacijske dejavnosti sta RSS in NUK sklenila dne 10. 8. 1978. RSS se je v pogodbi obvezala, da bo v letu 1978 financirala naslednje dejavnosti NUK: financiranje Referalnega centra Slovenije (vzpostavitev); dopolnjevanje in ažuriranje baze podatkov o raziskovalnih nalogah RSS in posredovanje informacij; izdelavo centralnega kataloga knjig Slovenije in prehodov na računalnik Prim. Pogodba o financiranju informacijsko-dokumentacijske dejavnosti, 1978.

53 Program dela Republiškega referalnega centra, 1980, str. 2. Primerek dokumenta v arhivu NUK sicer ni datiran, vsekakor pa je nastal najkasneje v začetku leta 1980.

izvedbi programov dejavnosti Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani in Univerzitetne knjižnice v Mariboru v obdobju 1978 do 1985⁵⁴, ki so ga v decembru 1978 podpisale vse tri republiške samoupravne skupnosti (ISS, RSS in KSS), je zagotavljal samo materialno in kadrovske sanacije obstoječega stanja pri opravljanju tedanjih funkcij knjižnice, ne pa tudi njenega razvoja. Zato za večji razmah referalne in informacijske dejavnosti dogovorjeni obseg finančnih sredstev enostavno ni več zadoščal, še zlasti ne za razmah avtomatizacije oz. računalniške obdelave podatkov. V danih pogojih je bilo mogoče samo delno zajetje podatkov iz tekočega dotoka, za celovit razvoj centra bi potrebovali dodatno financiranje. Zato je bil tudi načrt dela razdelan v treh variantah: v skladu s smernicami Samoupravnega sporazuma o referalni dejavnosti v Jugoslaviji je bil pripravljen program ožje referalne dejavnosti, plan razširjene referalne dejavnosti pa je bil pripravljen v dveh variantah. Prva varianta je upoštevala plan pridobivanja kadrov po sanacijskem programu, druga varianta pa je predvidevala pospešen razvoj avtomatiziranih baz in večje število novih sodelavcev, kot ga je predvideval sanacijski načrt⁵⁵. Zelo zgovorno je tudi opozorilo, da bi bilo v začetku leta 1980 potrebno dopolniti opremo (terminal CONRAC), ki jo je NUK dobil od RSS leta 1979, saj še ni bila uporabna, ker še ni bil nabavljen modem in dodatni software. Do dopolnitve opreme je bilo treba za prenos podatkov v strojno čitljivo obliko gradivo zluknjati zunaj inštitucije, kar pomeni, da je bil možen samo vnos podatkov z vhodnih dokumentov, ne pa s katalognih listkov⁵⁶.

Konec leta 1980 je bila tretja seja Sveta za koordinacijo referalne dejavnosti⁵⁷, na kateri so razpravljali o napredovanju načrtovanega dela. Dopolnjen je bil tekstualni del gradiva, ki je vseboval aktualno problematiko referalne dejavnosti, urejen v skladu z metodološkimi osnovami za pripravo »Analize stanja in programa razvoja SZI za obdobje 1981-1985«, podana pa je bila tudi informacija o izvajanju ankete ter dogovoru o pripravi nove izdaje Vodiča po jugoslovanski INDOK dejavnosti. Ugotovitve so bile pravzaprav katastrofalne. V Vinčo, kjer so obdelovali podatke za vodič, so dotlej prispeli izpolnjeni anketni listi iz Makedonije in Bosne in Hercegovine, stanje po drugih republikah in pokrajinah pa je bilo tako: obdelava ankete je bila v teku v Srbiji, na Hrvaškem in v Sloveniji, v pokrajini Kosovo se sploh še ni začela, Vojvodina in Črna gora pa se še vedno sploh nista odzvali⁵⁸ niti se nista udeleževali sestankov komisije, čeprav sta obe podpisali samoupravni sporazum. Zato so sklenili, da je nujno treba ta problem pred-

---

54 *Samoupravni sporazum, 1978.*

55 *Program dela Republiškega referalnega centra, 1980, str. 2-5.*

56 *Program dela Republiškega referalnega centra, 1980, str. 6. To opozorilo se sicer pojavlja tudi v drugih dokumentih, povezanih z avtomatizacijo NUK.*

57 *Svet za koordinacijo referalne dejavnosti se je na svoji tretji seji sestal v Beogradu dne 4. decembra 1980.*

58 *Zapisek 3. seje Sveta za koordinacijo referalne dejavnosti v Jugoslaviji, 1980, str. 2-3.*

staviti komisiji za SZI v SFRJ, da bi se ta akcija lahko izpeljala do konca in bi prišlo do natisa vodiča⁵⁹. Komisija naj bi rešila še en resen problem, kajti pojavilo se je vprašanje, kdo bo lahko uporabljal baze podatkov o INDOK dejavnosti. Odgovor na to vprašanje je bilo treba uskladiti na nivoju vseh republik in pokrajin, še zlasti zato, ker so skoraj vsi referalni centri svoje baze razvijali pri računalniških centrih zunaj svoje matične institucije⁶⁰. Na sestanku je bila podana tudi informacija, da je Komisija za katalogizacijo pri ZDBJ posredovala svoje pripombe na gradivo NUK, in bo zato gradivo ustrezno dopolnjeno, hkrati pa so bili pozvani vsi republiški in pokrajinski referalni centri, da ta dokument sprejmejo kot osnovo za oblikovanje baz podatkov o monografskih publikacijah po skrajšanem formatu ISBD(M)⁶¹. Tudi naslednje leto še ni prineslo zaključka ankete, saj referalni centri Vojvodine, Slovenije in Kosova dela še niso dokončali⁶². Pač pa so se začele priprave na 3. jugoslovansko posvetovanje o uporabi računalnikov v knjižnicah, načrtovano v Ljubljani v času med 9. in 11. novembrom leta 1981.

7 Zaključek

V tem prikazu smo skušali dogajanje na področju avtomatizacije NUK in slovenskih javnih knjižnic umestiti v širši kontekst nekdanje Jugoslavije, saj so vsi procesi, ki so potekali na nivoju federacije z dodatkom značilnih lokalnih koloritov in posebnosti odsevali tudi na republiških in pokrajinskih nivojih. Zapletenost dogovarjanja in usklajevanja je pogojevala tudi uspešnost tega početja, svoje je dodala težka gospodarska situacija, in tako ni nenavadno, da so se stvari premikale mukoma in počasi, včasih pa se je zdelo, da je vse popolnoma obviselo. V sferi realnega velikega napredka v opisanih nekaj letih dogajanja pravzaprav ni bilo, bilo pa je ustanovljenih mnogo delovnih teles, pripravljenih veliko načrtov dela, koncipiranih precej idejnih projektov, analiz in študij v teku. Stroki je vsekakor treba šteti v čast, da se ni skrivala za lokalne plotove, ampak je budno

59 *Publikacija Vodič kroz informacijsko-dokumentacijsko-komunikacijske službe i specialne biblioteke u SFRJ je potem izšla leta 1983 v Zagrebu.*

60 *Računalniška oprema v vseh republiških in pokrajinskih referalnih centrih v letu 1980 je bila naslednja: v Referalnem centru v Zagrebu so imeli računalnik HP 2000 s kapaciteto 40K, dve diskovni enoti s 5 MB prostora, tračno enoto za branje in zapisovanje magnetnih trakov, deset terminalov z diskovno enoto, dva tiskalnika ter 4 barvne televizijske sprejemnike, ki so jih uporabljali kot monitorje. Referalni center NUK je imel terminal CONRAC.*

61 *Zapisnik 3. seje Sveta za koordinacijo referalne dejavnosti v Jugoslaviji, 1980, str. 4.*

62 *Predstavnika Črne gore in Vojvodine se sej sveta v letu 1981 še vedno nista udeleževala, kljub temu pa je Črna gora podatke za analizo posredovala. Prim. Zapisnik 4. seje Sveta za koordinacijo referalne dejavnosti v Jugoslaviji, 1981, str. 2-3.*

spremljala, kaj se v svetu dogaja na področju sprejemanja skupnih standardov, konceptov in strategij, na nivoju teorije stvari vgrajevala v interne mehanizme, v praksi pa realizirala tisto, kar se je pač dalo. Knjižnična dejavnost je bila končno prepoznana kot podstat informacijske dejavnosti in njen bistveni sestavni element. O uvajanju nove tehnologije se je predvsem govorilo, prikazano stanje in obseg računalniške opreme v referalnih centrih to dovolj zgovorno kaže. Vendar pa je obstajal vsaj načrt, dogovorjena pravila in priporočila, knjižničarski strokovnjaki so se zavedali, da je predpogoj za razvoj stroke upoštevanje pravil, ki vladajo na mednarodnem področju in vključevanje v mednarodne tokove v informacijski sferi.

Viri in literatura

1. Arhiv NUK. *Izveštaj sa sastanka radne grupe Komisije za SNI SZNJ za izradu »Analize stanja i programa razvoja SNI za period 1981-1986. godine«* (Cit. Izveštaj sa sastanka radne grupe, 1979).
2. Arhiv NUK. *Izveštaj voditelja radne grupe za izradu »Analize stanja i programa razvoja sistema naučnih informacija za period 1981-1986. g.* (Cit. Izveštaj voditelja radne grupe, 1980).
3. Arhiv NUK. Jugoslovenska komisija za saradnju sa UNESCO-m. Jugoslovanski nacionalni komitet za program UNISIST. *Preporuke za rad na daljem razvoju sistema naučnih informacija u smislu preporuka Međuvladine konferencije o naučnim i tehnološkim informacijama za razvoj (UNISIST II.* (Cit. Priporočila za delo pri razvoju SNI, 1980).
4. Arhiv NUK. *Komisija za SNI SZNJ. Predlog programa rada Komisije za sistem naučnih informacija SZNJ u 1980. godini* (Cit. Prijedlog programa rada Komisije za SNI SZNJ).
5. Arhiv NUK. *Plan rada Komisije za referalnu delatnost 1977-1978* (Cit. Plan rada Komisije za referalnu delatnost 1977-1978).
6. Arhiv NUK. *Pogodba o financiranju informacijsko-dokumentacijske dejavnosti, ki jo skleneta Raziskovalna skupnost Slovenije in Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana.* Ljubljana, 10. 8. 1978 (Cit. Pogodba o financiranju informacijsko-dokumentacijske dejavnosti, 1978).
7. Arhiv NUK. *Poslovnik o radu Koordinacionog saveta za referalnu delatnost u Jugoslaviji* (Cit. Poslovnik o delu Sveta, 1980).
8. Arhiv NUK. *Poročilo delovne grupe za koncipiranje idejnega načrta in pogoji za avtomatizacijo SNI v SFRJ z dne 22. oktobra 1974* (Cit. Poročilo delovne grupe za koncipiranje idejnega načrta, 1974).

9. Arhiv NUK. *Poročilo o 1. seji koordinacijskega sveta za referalno dejavnost z dne 6. 11. 1979* (Cit. Poročilo o 1. seji koordinacijskega sveta za referalno dejavnost, 1979).
10. Arhiv NUK. *Preporuke za izradu »Analize stanja i programa razvoja Sistema naučnih informacija za period 1981-1985. godine«* (Cit. Preporuke za izradu »Analize stanja«, 1980).
11. Arhiv NUK. *Referalni centar Sveučilišta u Zagrebu. Programske aktivnosti. Plan rada za 1980* (Cit. Plan rada za 1980, 1979).
12. Arhiv NUK. Republiški referalni center pri NUK. *Program dela Republiškega referalnega centra (RC) v letu 1980* (Cit. Program dela Republiškega referalnega centra, 1980).
13. Arhiv NUK. Zajednica jugoslovenskih nacionalnih biblioteka. Komisija za referalnu delatnost. *Izveštaj sa sastanka održanog 30. III. 1978. godine* (Cit. Izveštaj sa sastanka komisije za referalnu delatnost, 1978).
14. Arhiv NUK. *Zajednička metodološka osnova za izradu »Analize stanja i programa razvoja SNI za period 1981-1985. godine* (Cit. Zajednička metodološka osnova za izradu analize stanja).
15. Arhiv NUK. *Zaključci sa proširenog sastanka Radne grupe Komisije za SNI SZNJ održanog 29. 2. 1980 godine u Narodnoj biblioteci u Beogradu* (Cit. Zaključci sa proširenog sastanka radne grupe, 1980).
16. Arhiv NUK. *Zapisnik sa I. sednice Koordinacionog saveta za referalnu delatnost, održanog 6. XI. 1979, u Narodnoj biblioteci Srbije, Beograd* (Cit. Zapisnik Koordinacijskega odbora, 1979).
17. Arhiv NUK. *Zapisnik sa II sednice Koordinacionog saveta za referalnu delatnost održane 1. IV. 1980. godine u Narodnoj biblioteci Srbije, Beograd* (Cit. Zapisnik sa II sednice Koordinacionog saveta za referalnu delatnost, 1980).
18. Arhiv NUK. *Zapisnik sa III. sednice Koordinacionog saveta za referalnu delatnost održane 4. XII. 1980 godine u Narodnoj biblioteci Srbije* (Cit. Zapisnik 3. seje Sveta za koordinaciju referalne dejavnosti v Jugoslaviji, 1980).
19. Arhiv NUK. *Zapisnik sa IV. sednice Koordinacionog saveta za referalnu delatnost održane 11. VI. 1981 godine u Institutu za organizaciju poslovanja u Subotici* (Cit. Zapisnik 4. seje Sveta za koordinaciju referalne dejavnosti v Jugoslaviji, 1981).
20. Kokole, Jože, Levovnik, Vera. *Informacije iz moderniziranega centralnega kataloga monografskih publikacij. Knjižnica, 22 (1978), št. 3-4, str. 211-228* (Cit. Kokole, Modernizacija CKM, 1978).
21. Kokole, Jože. *Modernizacija centralnega kataloga monografskih publikacij z avtomatsko obdelavo podatkov. Knjižnica, 22 (1978), št. 1-2, str. 43-54* (Cit. Kokole-Levovnik, Informacije iz moderniziranega CKM, 1978).
22. Kokole, Jože. *Računalniško oblikovani centralni katalog : raziskovalna naloga. Ljubljana : Društvo dokumentalistov in informatorjev Slovenije, 1977 (izšlo 1978)* (Cit. Kokole, Računalniško oblikovani CKK, 1977).

23. *Odlok o prevzemu pravic in obveznosti soustanoviteljstva Jugoslovanskega bibliografskega inštituta s strani Socialistične republike Slovenije*. Uradni list SRS, št. 2-15/1977 (Cit. Odlok o prevzemu pravic in obveznosti soustanoviteljstva JBI s strani SR Slovenije).
24. Samoupravni sporazum o oblikovanju, vrednotenju in izvedbi programov dejavnosti Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani in Univerzitetne knjižnice v Mariboru v obdobju 1978 do 1985. V: *Poročilo o delu v letu 1978*. Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 1979, str. 25-28 (Cit. Samoupravni sporazum, 1978).
25. Samoupravni sporazum o referalni delatnosti u Jugoslaviji. *Bilten Saveza republičkih i pokrajinskih samoupravnih interesnih zajednica za naučne delatnosti u SFRJ (SZNJ)*, Novi Sad (1979), 4, str. 89-91 (Cit. Samoupravni sporazum o referalni delatnosti, 1979).
26. Samoupravni sporazum za procesiranje naučno-tehničkih informacija. *Bibliotekar*, Beograd, 32 (1980), br. 1/6, str. 155-158 (Cit. Samoupravni sporazum za procesiranje ZTI).
27. Samoupravni sporazum za procesiranje naučno-tehničkih informacija. *Novosti iz specijalizovanih centara za procesiranje naučno-tehničkih informacija u SFRJ*, Beograd (1977), br. 1, str. 2-4.
28. *UNISIST : studijski izveštaj o provedivosti svjetskog sistema naučnih informacija koji su izradili Organizacija ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) i Međunarodni savjet naučnih unija (ICSU)*. Zagreb : Referalni centar Sveučilišta, 1977 (Cit. UNISIST studijski izvještaj, 1977).
29. *Međuvladina konferencija o znanstvenim i tehnološkim informacijama za razvoj UNISIST II, Pariz, 28. maja – 1. juna 1979*: Zagreb : Referalni centar Sveučilišta, 1980 (Cit. UNISIST II).
30. *Uredba o ustanovitvi in delu Bibliografskega inštituta FNRJ*. Uradni list FNRJ, št. 77/49 (Cit. Uredba o ustanovitvi in delu Bibliografskega inštituta FNRJ).
31. *Vodič kroz informacijsko-dokumentacijsko-komunikacijske službe i specijalne biblioteke u SFRJ*. Zagreb: Savez republičkih i pokrajinskih samoupravnih interesnih zajednica za naučne djelatnosti u SFRJ, Komisija za sistem naučnih informacija, 1983.

Mag. Stanislav Bahor, bibliotekar specialist, je zaposlen kot svetovalec za šolske knjižnice v Centru za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici.
Naslov: Turjaška 1, 1000 Ljubljana
Naslov elektronske pošte: stanislav.bahor@nuk.uni-lj.si